

корпоративних конфліктів в контексті реформування корпоративного законодавства. На основі аналізу новел вітчизняного законодавства нею було виділено такі перспективні нововведення: забезпечити учасникам господарського товариства значний простір для врегулювання відносин за допомогою договорів, надати право міноритарним акціонерам вимагати від акціонера-власника 95 % акцій товариства обов'язково придбавати за справедливою ціною акції, що належать таким міноритарним акціонерам і кореспондуюче цьому обов'язку право вимагати обов'язкового продажу акцій міноритарних акціонерів, започаткування механізму рахунку умовного зберігання та інші. *А. Гурова* вказала на відсутність включення до об'єктів оцінки впливу на довкілля космічної діяльності як на прогалину у відповідному законодавстві та накреслила модель її усунення. Запропоновано проводити оцінку впливу космічної діяльності на навколосемний космічний простір, результати якої повинні відобразитися на вдосконаленні ракетобудування в бік його екологізації, а також визначати розмір сплачуваного екологічного податку, який спрямовуватиметься, серед іншого, на очищення навколосемного космічного простору від продуктів космічної діяльності.

У цілому в межах конференції розглянуто найрізноманітніші аспекти правової реформи, а також закладено основу для подальших творчих зустрічей.

З. А. ЗАГИНЕЙ,

доктор юридичних наук,

О. О. КВАША,

доктор юридичних наук,

ПЕРШИЙ КИЇВСЬКИЙ ПОЛІЛОГ ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ: ОХОРОНА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

8 грудня 2017 р. Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (далі – Інститут) спільно з Національною академією прокуратури України (далі – НАПУ) та за підтримки Координатора проєктів Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) в Україні було проведено міжнародну науково-практичну конференцію на тему: «Національна безпека під охороною кримінальної юстиції: київський полілог». Робота традиційно проходила у давоському форматі. Дискусійними платформами конференції були: «Протидія злочинам проти основ національної безпеки як пріоритетний вектор державної політики України»; «Корупція як загроза національній безпеці України»; «Тероризм і кіберзлочинність: цивілізаційні виклики». Науково-практичний полілог дозволив учасникам заходу обговорити найбільш важливі дискусійні проблеми охорони національної безпеки засобами кримінальної юстиції.

Національними експертами **першої дискусійної платформи «Протидія злочинам проти основ національної безпеки як пріоритетний вектор державної політики України»** виступили: доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту *О. М. Костенко*, доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України, декан юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ *В. К. Гришук*, доктор юридичних наук, професор, проректор з міжнародних зв'язків Національного університету «Одеська юридична академія» *В. О. Туляков*, начальник відділу прокуратури Автономної Республіки Крим (АРК) *З. У. Козливева*, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого *О. В. Харитоновна*.

У своєму виступі *О. М. Костенко* відзначив, що одним із найважливіших завдань Кримінального кодексу України (далі – КК України) є забезпечення охорони державного суверенітету засобами кримінальної юстиції з огляду на можливі способи злочинних посягань на державний суверенітет. До відповідних способів науковець відніс узурпацію державної влади, її ослаблення, а також зловживання державною владою. Експерт відзначив, що ураження державної влади кризою, яке призвело до таких подій в Україні, як «Майдан–2014», анексія Російською Федерацією АРК, збройний конфлікт на Донбасі, вказує на певні недоліки чинної системи кримінально-правової охорони державного суверенітету. *О. М. Костенко* запропонував такі шляхи вдосконалення цієї системи: передбачити кримінальну відповідальність за умисні дії в інтересах іншої держави, що шкодять суверенітету України; по-друге, криміналізувати захоплення державної влади шляхом підкупу, обману чи зловживання довірою виборців; встановити кримінальну відповідальність за незаконне отримання повноважень на виконання державних функцій, відмову скласти такі повноваження за наявності підстав для усунення з державної посади. Експерт вважає за доцільне передбачити у КК України норми такого змісту: «Не є злочином діяння, необхідне і достатнє для протидії зловживанню владою в результаті її узурпації».

В. К. Гришук присвятив свій виступ питанням забезпечення якості кримінально-правового регулювання і охорони національної безпеки, яку пропонує розглядати у таких площинах: 1) якість наукового забезпечення законодавчої бази; 2) якість законодавчої діяльності Верховної Ради України; 3) якість правозастосовної діяльності. Якість кримінально-правового забезпечення регулювання та охорони національної безпеки залежить від таких факторів соціальної дійсності, як політичні, економічні, національні, ідеологічні, зовнішньополітичні. Найважливішою передумовою високої якості кримінально-правового регулювання і охорони національної безпеки є належний рівень наукового забезпечення розроблення, прийняття та застосування кримінального законодавства. *В. К. Гришук* слушно констатував, що потужна кримінально-правова і кримінологічна наука не є повноправним суб'єктом правотворчої діяльності. Наукова кримінально-правова та кримінологічна експертиза законопроектів, якими вносяться зміни до чинного кримінального законодавства, не проводиться. Українська законотворча практика йде переважно шляхом творення багатоманітних, нерідко суперечливих, окремих законів, якими вносяться багаточисельні зміни до чинного кримінального законодавства. Якість кримінально-правового регулювання і охорони національної безпеки прямо залежить від якості законодавчого органу, сприйняття депутатами принципів права. Ситуація ускладнюється відсутністю обов'язкової наукової експертизи законопроектів. Все це, на думку експерта, не дозволяє належним чином забезпечити

дотримання наукових засад законодавчої техніки, реалізацію в законодавстві принципів права. В. К. Гришук нагадав, що в українській доктрині права давно дискутується питання про необхідність розроблення та прийняття такого спеціального закону, який би комплексно регулював питання законодавчої діяльності.

У своєму виступі *В. О. Туляков* звернув увагу на проблему суперечностей кримінально-правової протидії злочинам проти основ національної безпеки. Сучасне кримінальне право розглядалося експертом як необхідний інструмент забезпечення національної безпеки, який специфічними засобами охорони прав людини регулює антисоціальну поведінку суб'єктів кримінально-правових відносин. Вчений звернув увагу, що кримінальне право, як і інші галузі публічного права, змушене поступово звільнятися від парадигм, які воно формувало протягом останніх двох століть. Така потреба обумовлена, на його думку, необхідністю переходу до ідеології метамодерну. З одного боку, це – перехід від позитивізму до констатації природного права як цінності. Основним сенсом цієї моделі є визначення прав і свобод людини, безпеки суспільства надсуверенним напрямком забезпечення стабільності вільного руху осіб, капіталів, товарів тощо. *В. О. Туляков* підкреслив, що завдання кримінального права полягає в адекватному визначенні кримінально-правових регуляторів та відповідних державних реакцій на відповідні явища. Експерт звернув увагу на те, що центральною у кримінальному праві стає проблема національної безпеки, оскільки безпека людини та безпековий фактор громадянського суспільства як найвищі цінності не співпадають із спрямованістю норм розділу I Особливої частини КК України. Підсумовуючи виступ, експерт наголосив, що подальший розвиток системи злочинів проти національної безпеки залежить від послідовного розвитку нової доктрини та ідеології, яка ґрунтується на приматі природного права, належній апроксимації норм міжнародних договорів та мовній якості чинного закону.

У виступі *З. У. Козлиєва* висвітлила особливості процесуальної діяльності прокуратури АРК після окупації Кримського півострову. Пріоритетами в діяльності прокуратури АРК, зокрема, є збір доказів та розслідування воєнних злочинів, порушень норм міжнародного права, розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, порушень порядку перетинання адміністративного та державного кордонів України. Прокуратура АРК, як підкреслила експерт, реагує на всі факти недотримання прав громадян України окупаційною «владою» в Криму, відповідні відомості вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. *З. У. Козлиєва* підкреслила, що у прокуратурі АРК вироблена власна методика розслідування таких категорій злочинів. Зібрано багато фактів, які підпадають під статті Римського статуту: громадяни обмежені у праві розмовляти рідною мовою, відвідувати школу з цією мовою викладання тощо. Також прокуратурою АРК здійснюється процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях щодо порушень права на свободу віросповідання. Всі такі факти розслідуються.

О. В. Харитонова наголосила на тому, що проблема національної безпеки має розглядатися з урахуванням того, що сучасний міжнародний правопорядок заснований на двох фундаментальних принципах: державного суверенітету/невтручання з одного боку, та принципу гуманності та поваги до людської гід-

ності, з іншого. Дуальність світового правопорядку знаходить вираз у дискусії навколо взаємодії етатизму та прав людини. Така дискусія, на думку експерта, може бути вирішена з позиції особи як кінцевого бенефіціара міжнародного правопорядку. О. В. Харитонова підкреслила, що Human Rights Culture має стати магістральним шляхом в практиці взаємодії сектора безпеки з державою. Безпековий сектор потребує зв'язку з образом мислення «Human Security». На думку науковця, громадський контроль за сектором безпеки є ключовим засобом досягнення цієї мети. При цьому важливим компонентом національних безпекових стратегій має стати осмислення та впровадження механізмів, що існують на міжнародному рівні. Значущим акцентом таких стратегій є концепт «ефективного контролю» в питанні екстериторіальної юрисдикції. О. В. Харитонова підкреслила, що наріжним каменем дискусії з відповідного питання є позитивні зобов'язання окупованих держав, з урахуванням «обсягів розумності» та концепції прав людини на тлі територіальних ускладнень.

Друга дискусійна платформа була присвячена проблемі корупції як загрози національній безпеці України. Її модератором виступила *З. А. Загинеї*, доктор юридичних наук, доцент, начальник відділу науково-методичного забезпечення прокурорської діяльності у сфері запобігання та протидії корупції Науково-дослідного інституту (далі – НДІ) НАПУ. Експертами на цій дискусійній платформі виступили: *Ю. В. Кулікова*, заступник начальника відділу організації діяльності прокурорів у сфері запобігання та протидії корупції Генеральної прокуратури України (далі – ГПУ), *О. З. Гладун*, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник відділу науково-методичного забезпечення участі прокурорів у кримінальному провадженні НДІ НАПУ, *М. О. Гришук*, перший заступник керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП), *Ярмиш Н.М.*, доктор юридичних наук, професор, старший викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях НАПУ.

Ю. В. Кулікова висвітлила позитивні аспекти діяльності органів прокуратури у сфері запобігання та протидії корупції. Зокрема, вона навила статистичні дані відносно кількості осіб, щодо яких було складено протокол про адміністративне правопорушення, передбачене у ст. 172-6 «Порушення вимог фінансового контролю» Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та вручення підозр особам за ст. 366-1 «Декларування недостовірної інформації» КК України. Експерт наголосила, що у ГПУ затверджено Антикорупційну програму на 2017 р., яка визнана однією з найкращих в Україні. Вона відзначила, що Комісією з оцінки корупційних ризиків у діяльності органів прокуратури напрацьований позитивний досвід виявлення та ідентифікації цих корупційних ризиків, а ГПУ вживаються необхідні заходи щодо їх мінімізації. Позитивним аспектом діяльності ГПУ у сфері запобігання та протидії корупції, як підкреслила експерт, є організація реалізації проекту «Запобігання та протидія корупції шляхом об'єднання зусиль органів прокуратури та громадськості». В рамках згаданого проекту налагоджено співпрацю з 79 громадськими організаціями, які об'єдналися у Всеукраїнський рух проти політичної корупції «Під контролем». Завдяки такій діяльності вдалось досягнути численних результатів у боротьбі з корупцією. *Ю. В. Кулікова* звернулася до науковців з пропозицією зосередити свою наукову діяльність на висвітленні

у наукових публікаціях загальних та окремих питань запобігання та протидії корупції.

У своєму виступі *О. З. Гладун* звернув увагу на проблемі застосування ст. 366-1 «Декларування недостовірної інформації» КК України. Зокрема, експерт звернув увагу на неефективності механізму контролю і перевірки своєчасності подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Це призводить до того, що з моменту набрання чинності ст. 366-1 КК України й до цього часу жодної особи не було засуджено за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або за умисне неподання зазначеної декларації. *О. З. Гладун* висвітлив проблемні аспекти кваліфікації дій особи за ст. 366-1 КК України, розмежування відповідного складу злочину з адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, передбаченим у ч. 1 ст. 172-6 «Порушення вимог фінансового контролю» КУпАП. Експерт запропонував передбачити на законодавчому рівні чіткі ознаки, які дозволяють відмежувати умисне неподання суб'єктом декларування електронної декларації як діяння, передбаченого у ст. 366-1 КК України та несвоєчасне подання без поважних причин цієї декларації як діяння, передбаченого у ч. 1 ст. 172-6 КУпАП. З цією метою на законодавчому рівні доцільно уповноважити Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) звертатися до органів досудового розслідування з повідомленням про неподання суб'єктом декларування відповідної декларації на наступний день після того, як сплив десятиденний строк, що був наданий такому суб'єкту для її подання. Крім того, після закінчення зазначеного строку відповідний суб'єкт декларування має бути позбавлений технічної можливості подати декларацію через веб-сайт НАЗК.

М. О. Гришук у виступі зупинився на проблемі діяльності САП. Він відзначив, що незважаючи на належні законодавчі механізми діяльності Національного антикорупційного бюро України та САП, все ж ефективність кримінально-правового реагування держави на вчинення корупційних злочинів високопосадовцями є вкрай низькою. Це пов'язано, на думку експерта з тим, що в Україні досі не створено Антикорупційний суд. *М. О. Гришук* наголосив, що саме такі інституційні зміни є важливими та вкрай необхідними для України.

У виступі *Н. М. Ярмиш* зупинилася на якості кримінального законодавства України в частині встановлення відповідальності за злочини проти службової діяльності та професійної діяльності у сфері надання публічних послуг. Експерт зосередила увагу на змістовних, технічних та граматичних помилках, які мають місце у диспозиціях статей та у примітках статей розділу XVII Особливої частини КК України. Зокрема, науковець відзначила, що законодавець, вносячи зміни у КК України, робить це вкрай непрофесійно, не маючи для цього необхідних, іноді навіть елементарних, знань. Адже будь-яке втручання у законодавчу матерію має бути гранично продуманим, враховувати системність цього Кодексу, взаємопов'язаність його Загальної та Особливої частин, узгодженість санкцій, єдність термінології тощо. *Н. М. Ярмиш* відзначила, що, наприклад, з моменту набрання чинності Законом України «Про запобігання корупції» втрачена можливість притягувати осіб до кримінальної відповідаль-

ності ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК України, оскільки її примітка відсилає до нечинного Закону України «Про засади протидії та запобігання корупції». Ознака «прохання неправомірної вигоди» через неуважність законодавця потрапила у ті частини статей 368-3 та 368-4 КК України, що призначені для «хабародавця» а не «хабароодержувача». Перелік корупційних злочинів (примітка ст. 45 КК України) містить вказівки на злочини, які не можуть бути корупційними за визначенням і, навпаки, – не вказує на однозначно корупційні злочини (наприклад, ст. 369-3 КК України «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань»).

3. А. Загинеї, підводячи підсумки другої панельної дискусії, відзначила, що проблема запобігання та протидії корупції є вкрай важливою та водночас складною, що обумовлено, зокрема, невизначеністю окремих понять, що вживаються в антикорупційному законодавстві України, неврегульованістю окремих питань у Законі України «Про запобігання корупції», прийняттям НАЗК тих нормативних актів, роз'яснень, які не узгоджуються з вказаним вище законом, що ставить під сумнів правильність кваліфікації окремих корупційних злочинів та правопорушень, пов'язаних з корупцією. Науковець звернула увагу на те, що у вищих навчальних закладах доцільно впроваджувати у навчальний процес спеціальні дисципліни, які стосуються запобігання та протидії корупції.

Третя дискусійна платформа на тему: «Тероризм і кіберзлочинність: цивілізаційні виклики» відбулася за участі модератора В. О. Гацелюка, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту, а також експертів: Б. Д. Леонова, доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника, провідного наукового співробітника Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України (далі – РНБО), Н. А. Савінової, доктора юридичних наук, декана факультету морського права та менеджменту Національного університету «Одеська морська академія», В. Н. Кубальського, кандидата юридичних наук, доцента, наукового співробітника відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту та Д. О. Кобзіна, директора Харківського інституту соціальних досліджень.

Б. Д. Леонов присвятив свій виступ перспективам реалізації досвіду Європейського Союзу (далі – ЄС) у протидії тероризму в Україні. Політика більшості країн ЄС виходить із необхідності створення комплексної системи протидії тероризму з боку світової спільноти, що включає: удосконалення нормативно-правової бази з питань боротьби з тероризмом; посилення взаємодії правоохоронних органів, надання допомоги та сприяння в боротьбі з тероризмом; налагодження співпраці оперативних та розвідувальних органів; максимальний тиск на країни, які підтримують тероризм, використовуючи комплексні засоби протидії, в тому числі й військові; відмова в задоволенні вимог терористів; активізація діяльності силових структур та інші антитерористичні заходи. На думку експерта, сучасна міжнародна політика боротьби з тероризмом характеризується прийняттям актів, які враховують необхідність криміналізації всіх суспільно небезпечних проявів терористичної діяльності. Науковець відзначив, що на підставі аналізу законодавчих ініціатив і практичних заходів ЄС у контексті імплементації кращих світових практик доцільно: створити повноцінний міжвідомчий

інформаційний банк даних про злочини, раніше вчинені терористичними групами та організаціями, а також їх учасників, із збереженням дактилоскопічної інформації про терористів, що забезпечить можливість отримання в установленому порядку та використання для цілей кримінального переслідування і запобігання тероризму інформації усіх правоохоронних органів; створення центру боротьби з тероризмом та радикалізацією в мережі Інтернет; встановлення на вулицях (у місцях масового скупчення людей) бетонних блоків, пам'ятників, а також висадку зелених насаджень (дерев) для зупинення руху небезпечних автомобілів. На думку Б. Д. Леонова, доцільно криміналізувати у розділі X Особливої частини КК України проходження навчання тероризму, виїзд за кордон з терористичною метою, фінансування виїзду за кордон з метою здійснення терористичної діяльності, організацію чи сприяння іншим способом виїзду за кордон з вказаною вище метою.

Н. А. Савінова виклала учасникам конференція свій погляд на деконструкцію кримінально-правової комунікації як кроку до безпеки людини нової доби. Експерт відзначила, що така комунікація, метою якої є досягнення взаємодії заради забезпечення безпеки в суспільстві, останнім часом, перетворюється на зброю держави проти людини, що викликає зневіру населення у кримінально-правове регулювання. Причинами цього також є маніпулювання законотворчістю щодо криміналізації, вибірковість застосування положень кримінального права, неадекватність міри кримінальної відповідальності. *Н. А. Савінова* підкреслила, що у разі несприйнятного суспільною думкою впливу кримінального права у свідомості людини формується уява про типовий неналежний вплив кримінального права як у цілому, так і в конкретних випадках. Такі конкретні приклади певною мірою перетворюються на колективні уявлення та формують спільні емоції. Експерт вважає, що психологічною причиною відповідних перетворень у суспільстві є система наративів кожної людини, яку вивчає психологічна наука. Як відзначила *Н. А. Савінова*, на сьогодні доцільно шукати альтернативні заходи, прийнятні для суспільства, спрямовані на реконструкцію кримінального права. Відповідні механізми пропонує, зокрема, теорія соціального натуралізму в кримінальному праві через повернення до основних природних цінностей, які й відображаються у рішеннях Європейського Суду з прав людини.

В. Н. Кубальський висвітлив проблеми співвідношення терористичних злочинів та злочинів проти державного суверенітету. Експерт відзначив, що в Україні органами державної влади найвищого рівня ухвалена ціла низка документів, а судами – вироків, згідно з якими «ДНР» та «ЛНР» визнані терористичними організаціями. Численними вироками судів в Україні встановлено, що у березні–квітні 2014 р. на території Донецької та Луганської областей створено стійкі ієрархічні об'єднання терористичні організації – «ДНР» і «ЛНР», учасники якої в Україні вчиняють передусім терористичні акти. Основною метою діяльності вказаних терористичних організацій є насильницька зміна та повалення конституційного ладу, захоплення державної влади в Україні, а також зміна меж території і державного кордону України у спосіб, що суперечить порядку, встановленому Конституцією України. Отже, діяльність цих організацій спрямована насамперед проти державного суверенітету України. Науковець підкреслив, що як терористичні злочини, так і злочини проти дер-

жавного суверенітету характеризуються переважно політичним контекстом. При цьому, на думку науковця, злочини проти державного суверенітету спрямовані на підрив чи ослаблення державного суверенітету у всіх його формах та проявах. Зазначені злочини можуть охоплювати терористичні посягання у разі, коли вчинення останніх виступає способом підриву чи ослаблення державного суверенітету.

На завершення третьої панельної дискусії з презентацію проведеного соціологічного дослідження на тему: «Безпека громад Донецької та Луганської областей: результати соціологічного моніторингу» виступив *Д. О. Кобзін*. Він вказав на такі загальні висновки дослідження: 1) загалом жителі регіону почали почуватися безпечніше, що частково пов'язано зі зміною загроз у регіоні, зменшення інтенсивності бойових дій, їх переходом до відбудови; 2) зменшення злочинності, спрямованої проти особи та майна; 3) зростання занепокоєності населення Донецької та Луганської областей стати жертвою злочинності; 4) більша доступність зброї у регіоні порівняно з 2016 р.; 5) найбільш важливими проблемами, які турбують мешканців регіону, є ті, що пов'язані зі стабільністю та можливістю вирішувати повсякденні проблеми; 6) повільне зростання активності жителів регіонів щодо підтримання безпеки в їхніх населених пунктах.

У конференції також взяли участь представники державних органів, навчальних закладів, наукових установ, громадських організацій. Зокрема, ГПУ, Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, РНБО, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, Верховного суду України, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Львівського національного університету ім. Івана Франка, Львівського державного університету внутрішніх справ, Національного університету «Одеська юридична академія», Національної академії внутрішніх справ, Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, Національного університету біоресурсів і природокористування.

У процесі дискусії учасники проаналізували сучасний стан і проблеми діяльності кримінальної юстиції у сфері забезпечення національної безпеки України і сформулювали конкретні пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства у цій сфері, у тому числі – антикорупційного.

О. О. МЕРЕЖКО,

доктор юридичних наук, професор

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНИЙ СТАН ТОРГОВОГО ПРАВА НІМЕЧЧИНИ*

У 2017 р. вийшла друком монографія наукової співробітниці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидата юридичних наук

*Рецензія на працю: Проценко І. М. Торгове право Німеччини: історія становлення та сучасний стан: монографія / за наук. ред. В. Н. Денисова. Одеса: Фенікс, 2017. 280 с.